

tus oli hämmästyttävän nopea: lautakunta oli saanut työhön opetusministeriön valtuutuksen 23. elokuuta, ja jo vuoden viimeisenä päivänä raportti oli valmis. Aikaa arvioitaessa on kuitenkin syytä muistaa Anneli Kauppisen tekemä pohjatyö.

Syntynyt raportti käsittelee ensisijaisesti ehdotusta äidinkielen kokeen uudistamiseksi, sen taustaa, toteuttamiskustannuksia ja hallinnollista järjestämistä. Toimeenpanokokeilun tulosten selvittely supistuu runsaaseen kolmeen sivuun ja on siis varsin yleispiirteinen. Tilastot ja tehtäväkokonaisuuksia selvittelevät liitteet vievät 86 sivua. Taulukkoaineiston tarkempi tulkinta olisi ollut paikallaan. Se auttaisi asiasta kiinnostunutta lukijaa, joka yrittää luoda kuvaa itselleen kokeilun tuloksista.

Tätä kokeiltiin

Kokeilussa oli mukana viisi erilaista tehtäväkokonaisuutta:

A. Materiaalina oli useita samaan aiheeseen liittyviä sekä asiasisältöisiä (kolme) että kaunokirjallisia tekstejä. Oppilas kirjoitti yhden suoritustekstin viiden annetun otsikon pohjalta. Teema oli vesi.

B. Oppilas kirjoitti samassa tilaisuudessa kaksi lyhyehköä kirjoitusta. Pohjana oli kolme kaunokirjallista ja yksi asiasisältöinen teksti. Jokaista tekstiä varten oli 1–5 otsikkoa.

C. Yksi laajahko teksti tai kaksi lyhyttä olivat toistensa vaihtoehdot: oppilas päätti itse, kirjoittaako yhden tekstin vai kaksi tekstiä. Yhden tekstin vaihtoehdossa oli aihepiirinä vain kirjallisuus: materiaalina kolme tekstiä, joista yksi essee. Jokaista tekstiä varten oli yksi tehtävä.

Kahden laadittavan tekstin vaihtoehdossa oli määrä laatia kaksi kirjoitusta, joiden pituus olisi noin puolet kouluai-
neesta. Materiaalina oli kaksi mielipidetekstiä ja runovalikoima. Otsikot olivat tekstikohtaisia. Tämän lisäksi toiseksi tehtäväksi voi valita myös mielipidekirjoitustehtävän, jota voi luonnehtia mielipideaineen tyypiseksi.

Tähtäimessä päättökokeen uudistaminen

Ylioppilastutkintolautakunnan toimeksiannosta ylitarkastaja Jouko Niemelä laati loppuvuodesta 1985 selvityksen äidinkielen päättökokeen uudistamisesta. Suosi-

Äidinkielen opetus

D. Yhden laajan tekstin tehtävä. Materiaalina kaksi kaunokirjallista tekstiä ja yksi sanomalehtiartikkeli. Kaunokirjallisista teksteistä oli yksi tehtävä kummastakin, artikkelista viisi.

E. Yhden aineistotekstin tehtävä. Materiaalina yksi lehtiartikkeli. Teemana satueläimet. Tuottamismahdollisuuksia olivat satu, analyysi artikkelista, kirjoitus artikkelin pohjalta tai kirjoitus jommastakummasta teemaa sivuavasta aineenaiheesta.

Hallinnollisesti hyvä suunnitelma

Uusimuotoiseen äidinkielen kokeeseen raportissa esitetään siirryttäväksi toimenpanokokeilun kautta. Ensimmäisenä vuotena kokeilukoulujen oppilaat saivat molempina kirjoituspäivinä samat tehtävät kuin kaikki maan abiturientit, mutta toisena päivänä heille tarjottaisiin näiden lisäksi uusimuotoiset tehtävät, joita he voisivat halutessaan käyttää. Seuraavina kolmena vuotena meneteltäisiin kaikkien lukioiden ja kaikkien kokeilaiden osalta samalla tavalla kuin kokeilukouluissa ensimmäisenä kokeiluvuotena.

Kokeiluun mukaan tulevien arvostelu on varmistettu nähdäkseni niin hyvin, kuin se vain voi olla mahdollista. Jos suunnitelma toteutuu, saavat uusimuotoisen kokeen kirjoittavat oppilaat ensimmäisellä kerralla kaksi lukijaa. Tarkastajien määrä vähenee kokeilun edistyessä portaittain, mutta tarkastajavojien lisäys on esitetty tuntuvaksi koko siirtymävaiheen ajan. Sensorien koulutukseen on esityksessä kiinnitetty vakavaa huomiota, samoin opettajien koulutukseen.

Uusimuotoisen kokeen hallintopuolen vaatimat toimenpiteet on esitetty raportissa kaikkia tarvittavia päätöksiä myöten. Kustannusarvio tuntuu realistiselta, samoin edellä esitetty kokeiluaikataulu. Jouko Niemelän hallintokokemus tuntuu siirtymäkokeiluehdotuksen laadinnassa.

Kokeilijain arvioita

Raportti kertoo lähinnä sen, että opettajilla ja oppilailla oli tehtävistä myönteinen

kuva. Raportin sivujen 29 ja 30 taulukot kertovat opettajien arvioinneista tarkemmin mm. seuraavan:

- C-tehtävä otti parhaiten huomioon oppilaiden väliset erot. Se liittyi opetuksen tavoitteisiin parhaiten. Aineistoa opettajat katsoivat C-tyyppissä olevan liikaa.
- E-tehtävä ei ottanut huomioon oppilaiden erilaisuutta. Sen katsottiin liittyvän heikoimmin tavoitteisiin. Siinä oli aineistoa liian vähän.
- B- ja D-tyyppi jäivät kannanotoissa useimmiten keskivälille. B:ssä tosin todettiin olevan aineistoa runsaanpuoleisesti.
- Mitään tehtävistä ei pidetty liian helppona. Arviot osuivat enemmän vaikean kuin helpon puolelle. Helppommaksi oli arvioitu tyyppi A.

Kokeilussa mukana olleet opettajat jouduivat ottamaan kantaa siihen, kuinka käyttökelpoisena päätökokeessa he pitivät mitään tehtävää. Luvut kertovat, että opettajat pitivät käyttökelpoisina suurinta osaa tehtävistä. Negatiiviselle puolelle jää 43 käytetystä tehtävästä vain viisi.

Kaunokirjallisuuden liittyvistä tehtävistä opettajat pitivät hyvinä sellaisia, jotka liittyivät teemaan tai hallitsevien henkilöiden luonteeseen sekä tarjosivat mahdollisuuden omien ajatusten esittelyyn teemaa laajentaen. Huonoina pidettiin (ehkä yksinkertaisiksi katsottuja) sivuhenkilöiden luonteeseen tai motiiveihin liittyviä perustelutehtäviä.

Oppilaiden osalta oli selvitetty joitakin tehtävien miellyttävyyteen liittyviä näkökohtia. Mm. seuraavia tuloksia on luettavissa taulukosta s. 34:

- Oppilaat ovat joskus kirjoittaneet koulussa tämäntyyppisistä tehtävistä.
- Kaikkia tehtäviä pidettiin aika mielenkiintoisina. Kiinnostavin oli C, vähiten kiinnostava B.
- Vaikeimpia olivat B ja E, helpoimpia A ja D.

Äidinkielen opetus

- Valintapäätös oli ollut helppo.
- Tähänastista lukion äidinkielen opiskeluun oppilaat olivat pystyneet hyödyntämään D:ssä aika paljon, kaikissa muissa vähänpuoleisesti.

Oppilaat ovat arvostaneet eniten tehtäviä, joihin liittyy runsaasti aineistoa. Vaikeaksi on tunnettu pakollisten kahden tekstin tuottaminen ja ehkä suppea virikeaineisto. Liittyminen lukion tavoitteisiin ei ole oppilaille selkeä. Kysymystä tehtävien liittymisestä tavoitteisiin on opettajienkin epäilemättä syytä sekä harkita että käsitellä oppilaiden kanssa, kun kokeilu menee eteenpäin.

Eräitä yksityiskohtia

Toimeenpanokokeilu tuo eräitä kiinnostavia lisä päätökokeen variointimahdollisuuksiin. Kiinnostavimpia on mielestäni se, että kuuden tunnin kokeeseen voidaan oppilaille antaa melko laajoja kirjallisia aineistoja materiaaliksi. Kaikkein laajimman lukemisen vastineessa B-tehtävissäkin kaikista oppilaista 94,2 % oli ehtinyt 45 minuutissa perehtyä aineistoon niin, että pystyi ratkaisemaan tehtävän. Enemmän kuin tunti meni aikaa 1,8 %:lta. Opettajien arviot aineiston liiallisesta määrästä eivät osoittautuneet tosiksi. Jouko Niemelä arvioi, että kokeissa voisivat tulla kyseeseen 15–20 konekirjoitusliuskan laajuiset aineistot.

Tätä havaintoa toivoisi käytettävän hyväksi mahdollisimman nopeasti. Täysin muistinvarainen kirjallisuusanalyysi jostakin kirjasta, jonka oppilas on lue- nut ehkä puoli vuotta aikaisemmin, on mielestäni lähes uskoton suoritus. Minua hämmästyttää, ettei muistin osuuteen ole juuri kiinnitetty huomiota. Jos kirjallisuuden asemaa päätökokeessa halutaan kohentaa, se voinee tapahtua ensisijaisesti virikemateriaalin käytön kautta.

Niiden määrä, jotka ovat suorittaneet tehtävän fiktiivisen tekstin pohjalta, vaihtelee tehtävyytypeittäin. Kaikkiaan niistä, jotka saattoivat valita asiategstin ja fiktiiv-

vispohjaisen tekstin välillä, kirjoitti fiktiivispohjaisen tuotteen 48,8 %. Tätä voi sanoa kirjallisuuden saaman painon lisääntymiseksi. Kaikkien tulkintojen osalta on kuitenkin otettava huomioon, että eri tehtävät ovat olleet kokeilussa eri joukoilla.

Vakavia kysymyksiä

Voidaanko samana päivänä tuottaa kaksi kirjoitusta? Jouko Niemelä toteaa, ettei sitä pitäisi ainakaan vaatia mutta että sellainen menettely voitaisiin mahdollistaa. Perusteeksi hän ottaa nimenomaan arvosanjakauman. Se on tiivistettynä ja vertailukohdalla varustettuna taulukossa 1. Voidaan kuitenkin kysyä, onko arvostelu kohdallaan, jos kahteen ylimpään arvosanaryhmään tulee yli 50 % oppilaista tai kahteen alimpaan ei edes 15:tä. Mitä varten on silloin yleensä tällainen skaala? Vakavaa huomiota tämä ansaitsee siksi, että tällainen kehitys näkyy Niemelän parhaana pitämässä C-tyyppissä. Vaikuttaako tähän se, että oppilas voi halutesaan tehdä kaksi tekstiä? Käyttävätkö kahden tekstin mahdollisuutta nimenomaan ne, jotka huomaavat, etteivät pysty tekemään (ehkä vaativampaa) laajaa tekstiä? Onko olemassa pinnallisia kirjoittajia, jotka pääsevät peittämään ominaisuutensa kahden tehtävän suorituksella?

Kirjoittajan oikeusturva on merkittävä asia. Siitä on tähän saakka pidetty huolta kahdella mahdollisimman identtisellä kokeella. Kahden kirjoituskerran ehdoton identtisyys katoaa, mutta eri oppilaiden suoritusten vertailukelpoisuuden on kuitenkin oltava ehdoton. Pelkään, etteivät yksi kirjoitus ja kaksi kirjoitusta ole vertailukelpoisia. Tähän asiaan kehottaa kiinnittämään huomiota myös arvioijien erimielisyyttä osoittava tilasto. Yhden tekstin suorituksissa kahden tai useamman arvosanaluokan erimielisyyksiä oli 18,5 %. Kahden tekstin suorituksissa niitä oli 27,4 %.

Huomaamisen arvoinen yksityiskohta

Äidinkielen opetus

TAULUKKO 1: Kokeilukirjoitusten arvosanjakauma (prosentteina kustakin tehtävyyppistä). Vasemmassa sarakkeessa kirjoitusten arvosanat, jotka vertautuvat ylioppilaskirjoitusten arvosanoihin siten, että 1 vastaa approbaturia ja 5 laudaturia. Yläriivin kirjain ilmaisee tehtävyyppiin. Oikeassa reunassa kevään 1984 ylioppilaskirjoitusten prosenttinen arvosanjakauma. Alarivillä keskiarvot.

	A	B	C	D	E	Kaikki	Kevät 1984
1	2,0	2,1	1,8	2,0	4,9	2,4	5,57
2	18,0	27,1	10,9	11,8	19,5	17,1	16,45
3	42,0	33,3	36,4	29,4	24,4	34,1	31,76
4	24,0	20,1	23,6	35,3	29,2	26,0	25,24
5	14,0	16,7	27,7	21,6	22,0	20,3	20,31
Keski- arvo	3,30	3,23	3,64	3,62	3,49	3,44	

on se esitetty etu, että uusi koe ottaa paremmin huomioon erilaiset kirjoittajat. Tästä asiasta keskusteltaessa on käytetty myös termiä kirjoittajatyppi. Ennen kuin ilmaukset tulevat selviöiksi, on paikallaan selvittää tarkemmin, mitä niillä tarkoitetaan, koska kyse on periaatteessa tärkeästä asiasta. Tiedossani ei ole käytökelpoista kirjoittajatyypien taksonomiaa. En liioin ole huomannut käytävän keskustelua erilaisista laskijatyypeistä enkä vieraankielenosaajatyypeistä. Määritetäänkö se, että on erilaisia kirjoittajia, sisällön mukaan vai tekstityyppiin mukaan? Vai onko kyse persoonallisuudesta, joka heijastuu kirjoittamiseen? Vai onko ilmaisujen lanseeramisen takana ajatus siitä, että mahdollisimman monen on saatava päättökokeessa onnistumisen kokemus? Kaiken kaikkiaan: hyvää tarkoitettaessakaan ei pitäisi käyttää epäselvää termistöä.

Käsityksissä hyvästä kirjoittamisesta voi olla luutuneisuutta, ja aina on varaa kehittää asioita uuden tiedon osoittamaan suuntaan. Arvosanaskaalakin on yksi tällainen asia, vaikka siihen vaikuttaa myös muiden päättökokeiden paine. Jos kuitenkin edelleen vedotaan siihen, että kirjoittajat ovat erilaisia, tulee erilaisuus selvittää tarkoin. Olisi selvitettävä, onko persoonallisuustyyppillä tai oppimistyyliillä jotain tekemistä erilaisiin kirjoitusratkaisuihin valikoitumisen kanssa.

Jos kahden tehtävän suoritusta yhtenä päivänä kokeillaan, pidän selvitystä välttämättömänä.

Jouko Niemelän toimeenpanokokeilu on jatkanut ansiokkaasti sitä työtä, jonka Anneli Kauppinen aloitti. Toimeenpanokokeilussa on osoitettu joukko tehtäväkokonaisuuksia, jotka kaikki ovat mahdollisia ainakin äidinkielen koulutehtäviksi, suuri osa myös päättökokeeksi. On tullut näytetyksi, että kirjallista materiaalia voidaan käyttää päättökokeessa paljon nykyistä runsaammin ja mielikuvitukseksikaammin. Virikemateriaalia hyväksi käyttäen voidaan huomiota ohjata myös lingvistiseen kielentuntemukseen. Entistä enemmän saavat painoa taito analysoida kirjallisuutta ja yleensä taito lukea ja analysoida luettua tekstiä. Nämä ovat hyviä asioita.

Käytessä keskustelua äidinkielen päättökokeesta puhutaan varsin vaativasta asiasta. Ainekirjoitus on ylioppilastutkinnon aineista se, joka otetaan korkeakoulujen pääsykokeissa useimmin huomion lähtöpisteitä antavana arvosanana. Kun meidän piirimme ulkopuoliset ovat tähän päätyneet, niin jotain varsin arvokasta sen on katsottu ilmaisevan. Siksi voi vain toivottaa jaksamista, mielenmalttia ja kokeilumieltä entistään paremman päättökokeen aikaan saamiseksi.

MAUNO RISSANEN